

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

מקץ תשע"א פרשת שבוע

מידה כנגד מידה - "בְּסִסְאָהּ בְּשִׁלְחָהּ תִּרְיַבְנָה" הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

אחד הלקחים הנלמדים מהפרשיות האחרונות אותן קראנו הוא כי הקב"ה מודד לכל אדם במידה הראויה לו. כל מעשה שיש בו גם צד שלילי חוזר כ"בומרנג" אל עושהו.

יעקב שלקח "במרמה" את הברכות, הוא האיש שכל סובביו סבבוהו בכחש. החל באשתו האהובה, דרך חותנו וכלה בבניו. גם יהודה, מנהיג האחים שלא דיבר אמת אל אביו כששאלו:

"הֲכֵר נָא הַכֶּתֶנֶת בְּנֶךְ הוּא אִם לֹא" (ל"ז לב)

צריך היה להתמודד עם בקשתה של תמר כלתו:

"לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלָה לוֹ אֲנֹכִי הִרָה וַתֹּאמֶר הֲכֵר נָא לְמִי הַחֲתָמֹת וְהַפְתִּילִים וְהַמִּטָּה הָאֵלֶּה" (ל"ח כה).

חז"ל דורשים עקרון זה על הפסוק בספר ישעיה: "בְּסִסְאָהּ בְּשִׁלְחָהּ תִּרְיַבְנָה" (כ"ז ח), "מידה כנגד מידה" (שבת קה ע"ב).

בדברינו השבוע נביא דוגמה ל"מידה" זו.

כשיעקב מאשר לבניו לקחת את "בנו יחידו" בנימין, למצרים כהיענות לדרישתו של המשנה למלך, הוא משתמש בלשון מיוחדת:

"וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם בֶּן אֶפְרַיִם זֹאת עָשׂוּ קָחוּ מִזְמַרְתְּ הָאֶרֶץ בְּכַלְיָם וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דָּבַשׁ נְכֹאֵת וְלֹט בְּטָנִים וְשִׁקְדִים: וְכִסְף מְשֻׁנָּה קָחוּ בְיַדְכֶם וְאֵת הַכֶּסֶף הַמוֹשֵׁב בְּפִי אִמְתַּחֲתֵיכֶם תְּשִׁיבוּ בְיַדְכֶם אוֹלֵי מְשֻׁנָּה הוּא: וְאֵת אֲחֵיכֶם קָחוּ וְקוֹמוּ שׁוּבוּ אֶל הָאִישׁ" (מ"ג יא-ג).

יעקב אבינו, שחזר לארץ ישראל ורצה לישב בשלווה, בוודאי שאל את עצמו מדוע נתרגשו ובאו עליו הצרות בעניין היעלמותו של יוסף? ומדוע עכשיו הוא נאלץ להתמודד גם עם שליחתו של בנימין למצרים?

ניסיונו של יעקב עם השליט המצרי הוא גרוע, שהרי לפי הידוע לו שמעון עדיין יושב במאסר בפקודתו. לכן כל עוד לא היה הכרח, יעקב סירב להיענות לבקשת הבנים לחזור למצרים, להחזיר את שמעון ולהביא שבר. אחת התשובות שיעקב וודאי נתן לעצמו הייתה, שהוא לא קיים כראוי מצוות כיבוד אב ואם. לא זו אף זו, אלא שנהג "במרמה" עם אביו וציערו מאוד. ברגעים אלה עלו שוב בזיכרונו אותם רגעים קשים, כשהלך "אנוס כפוף ובוכה" לקחת את הברכות. לכן השתמש במודע או שלא במודע בלשונה של פרשיית הברכות כששלח את האחים - בניו.

חז"ל אכן קשרו את המאורעות ומצאו רמז חזק לכך בלשונו של יעקב. וז"ל המדרש:

"וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם בֶּן אֶפְרַיִם, ר' לוי בשם רבי תנחום בן חנילאי תאמר אותה החרדה שהחרדתי את אבא וַיִּחַרְד יִצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה עַד מָאֵד וַיֹּאמֶר מִי אֶפְרַיִם הוּא הַצֵּד צִד" (כ"ז לג), שנודעזעה עלי כאן אתמהא" (בראשית רבה מקץ פרשה צא). ביטוי זה "אֶפְרַיִם" הינו ביטוי כמעט יחידאי וניתן למצאו בתורה רק בשתי פרשיות אלה.

אנחנו נוסיף בשולי גלימתם רמזים נוספים. גם בדבריו אל עשיו משתמש יצחק בביטוי נדיר זה "וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשׂוּ ... וּלְכָה אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה בְנִי" (שם לו).

יעקב מסיים את דבריו בציווי: "קָחוּ וְקוֹמוּ שׁוּבוּ". שלשת הביטויים הללו מצויים גם הם באופן בולט בפרשת הברכות שלו. וז"ל הכתוב:

"וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ ... קַח לִי: וַיִּלְךְ וַיִּקַּח ... וַתִּקַּח רַבֵּקָה ... וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אֲבִיו אֲנֹכִי עָשׂוּ בְכֶרֶךְ עֲשִׂיתִי כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם נָא שָׁבָה" (שם ט-יט).

גם הַיָּדִים וְדִי עֲשׂוּ" המשמשות ככלי ללקיחת הברכות באותה הדרך, מודגשות אצלנו בדברי יעקב:
"... קָחוּ בְיַדְכֶם ... תְּשִׁיבוּ בְיַדְכֶם" (שם)

הבה נתפלל כי נזכה בזכות מידות טובות לכך שנוכל ליהנות ממידת "מידה כנגד מידה".

לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג	לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' כסלו תשס"ט
---	--

ERETZ HEMDAH
3 Chiya St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר
רח' חייא 3 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

הכביסה הצליחה, הוילון לפח

הרב משה ארנרייך

המקרה

גברת צוריאל מסרה וילון סלוני גדול, מעובה בשעוונית לחסימת אור לניקוי במכבסת 'המבריש'. בעקבות הכביסה נוצרו בשעוונית חורים שכולטים מאוד מול השמש, ועל כן לטענתה לא ניתן לעשות שימוש עוד בוילון. בעל המכבסה טוען, שהוילון בן עשר שנים, ועל כן כאשר משרים אותו במים, השעוונית נדבקת לעצמה, ופריסה מחדש של הוילון יוצרת חורים. במכבסה נעשה שימוש בקיטור בצורה זהירה ומדודה וממרחק מתאים. תביעת גבי צוריאל היא לתשלום 2000 ₪ - ערכו של וילון חדש בגודל זה. לטענת הנתבע אין כל ערך לוילון בן עשר שנים.

הדין

חובתו העקרונית של בעל המכבסה – שינו בגמי' ב"מ פ ע"ב : "כל האומנים שומרי שכר הן". בנוסף לעובדה שהאומן חייב בתשלומים במקרה שהחפץ אבד, משמעות הקביעה שהאומנים כשומרי שכר היא, שרמת הזהירות הנדרשת מאומן היא גבוהה, כשל שומר שכר. וכן נפסק בשו"ע¹: "המוליך חטים לטחון, ולא לתת, ועשן סובין או מורסן; נתן קמח לנחתום ועשאו פת נפולין; בהמה לטבח, וניבלה; בשכר - חייבים לשלם דמיהם". הפטור היחיד הוא במצב בו האומן אנוס בדבר. בית הדין קבע שבעל המכבסה אמור להיות מומחה לסוגי הוילונות השונים שהוא מקבל על עצמו לנקות. היה עליו לוודא את גילו של הוילון, ולכל הפחות להזהיר את התובעת מפני הסיכונים הכרוכים בניקוי הוילון.

הערכת שווי הוילון

כאמור, מדובר בוילון משומש, בן כעשר שנים. נבהיר ראשית, שעל פי ההלכה אין בסיס לחיוב בתשלום במחיר של וילון חדש. אכן, במוצרים משומשים, פעמים רבות ערכם בשוק הוא נמוך ביותר. באחרונים נדונה השאלה, כיצד יש לשום חפצים שערכם למכירה שונה מהסכום הנדרש להעמיד את הניזק במצב דומה למצב בו היה לפני הנזק. עיקר הדין הוא ביחס לחפצים שאין להם ערך להימכר, אך יש להם ערך (רב) לבעליהם. לדוגמא, משקפים שניזוקו: ערב הנזק, לא ניתן היה למוכרם לאחר (אולי במחיר סימלי), ואילו הנזק גרם לאדם לרכוש משקפיים שעלותן רבה ביותר. כך המצב גם בענייננו, שכן קשה למכור וילון ישן וגדול, שצריך להתאים לגודל חלון מסויים. בעל נתיבות המשפט² סבור ש"נראה, דבר שאינו שוה בעצמו למכרו וליקח דמים בעדו, רק שוה לאיש ההוא – אין מזיק חייב לשלם". כלומר, לדעתו, התשלום נקבע באופן בלעדי על פי אפשרות המכירה והסכום שיתקבל בעבור החפץ. אולם, הגישה העיקרית בפוסקים, שהערך נדון על פי שווי של חפץ למכירה רק בחפץ שעמד למכירה אבל אם לא עמד למכירה חיובו של המזיק הוא להשיב את המצב לקדמותו³. וכך פסק בעניין זה הרב שלמה זלמן אוירבך⁴: "ולכן נראה לברר, דבדבר שהוא ממש ממון נראה דצריכים לשלם לו כפי שהוא צריך להוציא כדי לקנות חפץ כזה שהפסידוהו ולא נמדד כלל בכמה יוכל למכור זה לאחרים ולפעמים משלמים לו פחות, דהתורה אמרה 'ימנה נפש בהמה ישלמנה' (ויקרא פרק כד) ולשון 'ישלמנה היינו להשלים שיהיה לו בהמה אחרת ולא מספיק מה ששלם לו כשיעור שהי' מקבל אילו הי' מוכר לאחרים". הוילון לא ניתן לתיקון ולא יכול להימכר ששוק לאדם זר (אלא בסכום זעום), אך היה לו לשווי משמעותי, משום שעבור בעליו היה לו שווי משמעותי, היה יכול להימכר לבעלים עצמם. בית הדין מעריך, על פי בדיקות שונות, שערכו של חפץ משומש עבור בעליו הוא כשליש ממחירו כחדש, ובסכום זה יש לחייב את המכבסה.

פסק הדין

המכבסה תפצה את התובעת בסכום של שליש ממחירו כחדש, ובנוסף תשיב את הסכום ששולם עבור הניקוי.

ערך: הרב סיני לוי

¹ שולחן ערוך חושן משפט סימן שו סעיף ד

² חו"מ סימן קמ"ח ס"ק א'

³ ע"פ תוספות ב"ק י ע"ב ד"ה ישלמנה; ראו גם הרב י' בלס, "החזרת המצב לקדמותו כעקרון על בתשלומי נזיקין", תחומין יג (תשנ"ב-תשנ"ג), עמ' 388 ומאמרו של הרב משה פרבשטיין במאסף דברי משפט עמ' שני"ג.

⁴ מנחת שלמה, תניינא, קלה

הרב מרדכי הוכמן

דויד ובת שבע - הספור שלא שמעתם (חלק ג')

לפי ההסבר הידוע, דויד לא חטא באיסור אשת-איש; מפני שכל היוצא למלחמות בית דויד היה כותב גט-כריתות לאשתו. אולם הרמב"ם הכריע כשיטה אחרת של חז"ל, ולפיה בת שבע לא היתה מלכתחילה אשת-איש. רבי אברהם בן הרמב"ם (שו"ת סימן כה): כותב "ואבא מארי זצ"ל היה סובר שאוריה החתי **גר תושב**". לשיטת הרמב"ם, אוריה החתי היה **גוי** - וה"נישואים" שלו לבת-שבע **היו אסורים וחסרי תוקף**. לשיטתו, דויד היה צריך **להפריד** בין אוריה לבין בת שבע, ונתן הנביא הוכיח אותו **על הדרך שהדבר נעשה**. הרמב"ם לא הסביר באופן מפורט את כל מה שארע. במאמר הנוכחי נשתדל לשער כיצד הבין הרמב"ם את השתלשלות האירועים. נדגיש, שמדובר בהשערה; ונשמח לקבל את הערות והארות הקוראים - כדי שהדברים יתלבנו. כמו כן, נודה למי שיעבירו את המאמר לקוראים נוספים; שיתכן ויש גם להם מה להעיר ולהאיר בעניין.

המאמר יהיה ארוך מהרגיל מפאת הפרטים הרבים שהוא מתייחס אליהם - והוא יכיל שלושה חלקים. אולם משום מורכבות וחשיבות העניין - יובאו כל החלקים יחדיו.

חלק ג: משמעות התוכחה של נתן הנביא

הסבר האיחור בשליחת נתן הנביא

"וייעבר האבל וישלח דוד ויאספה אל ביתו ותהי לו לאשה ותלד לו בן וירע הדבר אשר עשה דוד בעיני ד': וישלח ד' את נתן אל דוד ויבא אליו ויאמר לו שני אנשים היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד ראש..."
הכתוב מעורר תמיהה גדולה! מדוע הקב"ה המתין עד שהבן נולד? מדוע הקב"ה התיר לדויד לחיות עם בת שבע עד אז - בלא למחות בו? ברם, לפי מה שהתבאר לפני כן הדבר מובן. שליחת השליחים לבת שבע - דומה לשליחת השליחים (=המרגלים) לארץ ישראל. בשני המקרים המנהיג נעתר ליוזמת השליחים, ורק לאחר סיום התכנית - התברר עד כמה התכנית היתה כושלת מלכתחילה.

חלף זמן עד שנודע לבת שבע שהיא הרה. כמו כן חלף זמן עד שהחזירו את אוריה לירושלים, ועד שהוא נשלח בחזרה לעמון, ועד שהוא מת בקרב; ועד שהודיעו לבת שבע והיא התאבלה עליו, ועד שחלף האבל והיא נישאה לדויד. הזמן הכולל שהצטרף - היה זמן רב!! הבן שנולד לדויד מבת שבע - נולד "לשבעה חודשים" מאז שהיא נישאה לו. אולם כל מי שראה אותו - הופתע לראות שהתינוק הוא גדול כמו "נולד לתשעה"!!

אחיתופל שמע על כך; ומסתבר שהוא ראה בעצמו את ה"נין", שנכדתו בת שבע ילדה לו מדויד המלך. אחיתופל לא היה תמים. הוא ידע שדויד קרא באופן פתאומי לאוריה החתי והורה לו לרדת אל ביתו. הוא ידע שאוריה מת בהסתבכות בקרב, ודויד "לא ראה צורך" בחקירת האירוע; והוא ראה שבת שבע נכדתו נישאה בזריזות לדויד. הוא צרף כעת את כל העובדות החשודות, והסיק שדויד בא על בת שבע בזמן שהיא היתה נשואה ב"נישואים אזרחיים"; ושדויד פעל להרוג את אוריה כדי להסתיר זאת.

מסתבר, שאחיתופל חש גם פגיעה אישית. הוא חינך את נכדתו להשקפותיו שדגלו ב"נישואים אזרחיים", ודויד "החזיר בתשובה" את נכדתו. אחיתופל לא שמר את מחשבותיו לעצמו, והחל להפיץ אותם בצבור. אנשים רבים הצטרפו אליו; ואמרו שדויד בא על "אשת איש" וגם "הרג" את אוריה. דויד הוצרך להגיב על הדברים, והוא פרסם שכל מעשיו נעשו מתוך התייעצות תורנית עם עוזריו. הוא קיבל נבואה על הצורך בהולדת הבן שיבנה את המקדש; ועוזריו הורו לו שה"נישואים האזרחיים" של אוריה ובת שבע הם אסורים וחסרי תוקף. הם ייעצו לו שישא את בת שבע באופן מיידי - ויקיים שתי מצוות; הן את ההפרדה בין אוריה לבת שבע והן את קיום הנבואה. בנוסף לכך דויד פרסם, שבדיקה עניינית של העובדות תוכיח שאוריה מת בקרב מפני שהוא טעה בשיקול דעתו - ושדויד לא "חיסל" אותו.

הצבור היה נבוך לשמע הגרסות השונות, ודויד התעקש להמשיך בתכניתו שהבן הזה יבנה את המקדש. אך הקב"ה ראה בהתעקשות הזו - ביזוי של הנבואה.

משל כבשת הרש

הקב"ה שלח את נתן הנביא אל דויד; ונתן בא וספר לדויד על מה שארע לכבשת הרש:
"ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחנה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומפסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת:"

אשתו של הרש מתה וילדיו נותרו ללא אם. הפתרון של הרש היה קניית כבשה. הכבשה העסיקה את הילדים והפיגה את העצבות שהיתה בבית. אולם הרש טעה והתנהג אל הכבשה כאלו היא גם אשתו - "ובחיקו תשכב". המפרשים התקשו בביאור הקטע הזה במשל; אולם לפי מה שהתבאר - זהו קטע הכרחי ובסיסי להבנת המשל.

הרש היה חייב **ייעוץ נפשי** וגם **ייעוץ הלכתי**. לעשיר היתה השפעה על הרש. הוא היה צריך להודיעו, שהוא צריך להתחנן עם אשה ולא "לחיות" עם כבשה; ולהודיעו שההלכה אוסרת לשכב בקרוב בשר עם בהמה. אך מסיבה שאינה ידועה - העשיר "הסכים בשתיקה" למעשי הרש. כאשר הגיע ההלך - העשיר שינה את החלטתו הקודמת.

"ויבא הלך לאיש העשיר ויחמל לקחת מצאנו ומבקרן לעשות לארם הבא לו ויקח את כבשת האיש הראש ויעשה לאיש הבא אליו: ויחר אף דוד באיש מאד ויאמר אל נתן חי ד' כי בן מות האיש העשה זאת: ואת הכבשה ישלם ארבעתים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל:"

העשיר רצה לקיים מצוות הכנסת אורחים וגם לחסוך מכספו. לפיכך הוא החליט שהגיעה העת להפריד בין הרש לבין הכבשה. הוא נטל את הכבשה מהרש, והכין ממנה מאכל לאורח. שתי מצוות בכבשה אחת!! כאשר דויד שמע את מעשי העשיר הוא לא יוכל היה להתאפק. העשיר היה צריך למנוע מהרש לשכב בקירוב בשר עם הכבשה - אך הוא לא היה צריך לגזול אותה מהיתומים הקטנים. הם עברו צער גדול במות אימם, והם היו קשורים כעת לכבשה - והעשיר עינה את נפשו. הקב"ה אומר (שמות כב): "וַיְתוֹם לֹא תַעֲנוּן... כִּי אִם צַעַק יִצְעַק אֵלַי שְׁמַע אֲשָׁמַע צַעֲקוֹ: וְחָרָה אַפִּי וְהִרְגַּתִּי אֶתְכֶם בְּחָרְבִי". העשיר "לא חָמַל" על היתומים הקטנים; ודויד החליט "לעזור לשמים" להרוג אותו.

הספור דומה למה שארע. ילדיו של אוריה התייתמו. בת שבע באה וטיפלה בילדיו והפיגה את העצבות שהיתה בבית. אולם היא היתה בת ישראל ואוריה היה גוי - ואסור היה לו לנהוג בה כאלו היא גם אשתו. ההחלטה של דויד להפריד את בת שבע באופן פתאומי גם מן היתומים - נבעה מסיבות שאינן טהורות - מפני שהוא רצה לשאת את בת שבע באופן מיידי. דויד היה צריך לחמול על היתומים, ולמצוא דמות שתיכנס במקביל לבת שבע. לאחר שהם היו נקשרים אל הדמות החדשה, בת שבע היתה יוצאת בהדרגה מביתם. לבסוף היא היתה יכולה לעבור אל דויד ולהינשא לו. ברם, דויד "לא חָמַל" על היתומים הקטנים, והוא גזל מהם את בת שבע.

לאחר מכן, נתן הנביא הוסיף והסביר לדויד שמעשיו נתנו פתחון פה לאויבי ד' (שמואל ב יב, יד ותרגום יונתן שם). רבים בצבור קיבלו את גרסת אחיתופל ותומכיו, שדויד "הסכים" שבת שבע נחשבת ל"אשתו" של אוריה; אלא שהוא חמד אותה - והשתמש בנבואה על הולדת שלמה להצדקת הגזלה. כמו כן, רבים בצבור קיבלו את גרסת אחיתופל, שדויד הרג בסופו של דבר את אוריה. גם אם הצבור טועה - כאשר מדובר בבניית המקדש - אי אפשר להתעלם מדברי האנשים הטועים.

הרעיון הזה התברר כבר ביחס לבניית המקדש. דויד רצה לבנותו, אך הקב"ה הודיעו: "לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שִׁפְכָתָ אֶרְצָה לְפָנָי". המלחמות של דויד היו צודקות; אך הגויים לא חשבו כך. הגויים טועים! אך דויד לא מתאים לבניית המקדש - מכיוון שהמקדש מופנה גם אל הגויים הטועים.

בדומה לכך, חלק מהצבור טועה וסבור שדויד בא על אשת איש ושהוא הרג את אוריה כדי להוליד את הבן שיבנה את המקדש. הם טועים! אך המקדש מופנה גם אליהם; וצריך להתחשב בגרסתם.

הִסֵּר מִמֶּנּוּ עֲקֻשׁוֹת פֶּה וְלִזוֹת שְׁפִתַי הַרְחַק מִמֶּנּוּ!

אכן, אחיתופל ושומעיו דבריו טעו. בת שבע לא היתה באמת "אשתו" של אוריה; ובסופו של דבר אוריה טעה בשיקול דעתו ומת בקרב. אולם גם דויד חטא כאשר הוא הסכים לתכנית הכושלת של עוזריו; "התכנית המזוהזת" שדרדרה אותו לאחר מכן - "לרצות" להרוג את אוריה.

במסכת סנהדרין (דף קז, א) נאמר: "ראויה היתה לדוד בת שבע בת אֵלִיעֶזֶר, אלא שאכלה פגה (קודם זמנה)". בת שבע היתה ראויה לדויד - ואסורה על אוריה החתי. אך דויד היה צריך להתעכב בנישואיה - כדי להסיר מעצמו לזות שפתים. דויד היה צריך לאסור את ה"נישואים" של אוריה החתי לבת ישראל; והוא היה צריך להפריד את בת שבע באופן הדרגתי מהיתומים הקטנים; ורק לאחר שהיתומים היו מוצאים דמות חילופית ל"אם" - דויד היה יכול לשאת אותה. יתכן שדויד מצא דרך נאותה לתקן את מה שהוא פגם ביחסו ליתומים האלו (כמבואר בהערת השולים¹).

בסיכום המאמר נחזור ונאמר, שהדברים שנכתבו בו נועדו להשלים את שיטת הרמב"ם - שאוריה החתי היה גוי - וממילא "נישואיו" עם בת שבע היו אסורים וחסרי תוקף. לדברים שנכתבו במאמר יש סימוכין בכתוב ובדברי חז"ל; אך הם אינם מוחלטים - והם נועדו להתברר ולהתלבן על ידי הקוראים.

¹ בת שבע בת אֵלִיעֶזֶר נקראה גם בת שוע בת עמיאל, והכתוב מספר על הבנים שנולדו ממנה לדויד (דברי הימים א ג, ה): "וַאֲלֶה נִוְלְדוּ לוֹ בִּירוּשָׁלַיִם שְׁמֵעָא וְשׁוֹבָב וְנִתָּן וְשְׁלֵמָה אַרְבָּעָה לְבַת שׁוֹעַ בַּת עַמְיָאֵל". הכתוב מעורר קשיים. הניקוד "נוֹלְדוּ" הוא ניקוד מוזר, והוא מופיע בתנ"ך רק במקום אחד נוסף (דברי הימים א כ, ח): "אֵל נִוְלְדוּ לְהַרְפָּא בְּגֵת וַיִּפְּלוּ בְּיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו". חז"ל מסרו לנו ש"הַרְפָּא/הַרְפָּה" היתה אמו של גלית, ומסיבות מסוימות לא היה ברור מי הוא אבי ילדיה (כמבואר ברד"ק שמואל א יז, כב). מדוע הניקוד נוֹלְדוּ שמופיע ביחס ל"הַרְפָּה" ולילדיה - מופיע להבדיל גם ביחס לבת שבע וילדיה? נוסף על כך, לפי פשוטו של הכתוב הזה - יש לשלמה "אחים גדולים" מבת שבע; והדבר תמוה, שהרי שלמה היה הבן הראשון (החי) של דויד ובת שבע. יתכן והניקוד המוזר מלמדנו ששלושת האחים הגדולים האלו - לא היו בניו ממש של דויד ובת שבע. אלו היו היתומים הקטנים של אוריה החתי. דויד שב בתשובה על התנהגותו כלפיהם. דויד ובת שבע נטלו אותם אליהם, וגידלו אותם בתור "האחים הגדולים" של שלמה.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

Tel Aviv, Israel

תל אביב, ישראל
מרחשוון תשס"ח

תוקפו של פסק דין שנחתם בידי שני דיינים מתוך שלושה

שאלה

מה דינו של פסק דין שנחתם רק על-ידי שני דיינים מתוך שלושה? האם על-פי חוק הבוררות ניתן לאכוף פסק דין שכזה? האם על-פי דין תורה ניתן לחייב את הדיין השלישי לחתום, או לתבוע אותו לחתום? מה הדין אם בשטר הבוררות יש התחייבות של הצדדים שלא לתבוע את בית הדין בפני כל גוף משפטי, או פיסקה הפוטרת את בית הדין מלהופיע בפני כל גוף משפטי?

התשובה

כיוון שעניין זה נידון בפני בית דין, נענה לשאלות העקרוניות בלבד, בלא להתייחס למקרה הנדון בשאלה.
א. יתכנו שני מצבים:

- הדין נפסק על-פי שלושה (ברוב דעות או פה אחד), דהיינו שהייתה ישיבה של בית דין ונאמר "פלוני זכאי – פלוני חייב". במצב זה יש לכתב פסק הדין (כלומר למסמך) משמעות ראייתית בלבד. פסק הדין תקף אם מוכח מתוך השטר שישבו שלושה בדין, ועל-פיהם נפסק. אם לא מוכח מהשטר שהדין נפסק על-פי שלושה, חוששים לבית דין טועה¹ והשטר פסול, אולם אין זה מבטל את עצם תוקפו של הדין, אם אכן התבצע בשלושה.
- כאשר לא נפסק הדין אלא על-ידי השטר, מדובר בדין שאינו רוצה למעשה לפסוק. במקרה זה תלוי מה הוא אומר: אם הוא אומר "איני יודע" לא נחתך הדין². אם הוא פוסק בניגוד לעמדת הרוב, השניים יכולים לכתוב פסק דין גם ללא נוכחות הדיין השלישי.
- נחלקו הפוסקים אם ניתן לחייב דיין שלישי לחתום על פסק הדין. הכרעת האחרונים היא שאם חתימתו מעכבת את הביצוע הוא חייב לחתום. למרות זאת, אם הדיין מסרב לחתום אי אפשר לכופו אותו, שכן יש לו על מי לסמוך³. יש לציין שאם על-ידי מניעת חתימתו יתגלה שהוא בדעת מיעוט, יש בזה גם כן איסור מצד הדין של "הולך רכיל מגלה סוד".
- אם יש התחייבות בשטר הבוררות שלא לתבוע את בית הדין, התחייבות כזו מוגדרת כ"קנין דברים", אלא אם היא מגובה בקניינים המועילים על-פי דין. כאשר בשטר הבוררות יש הודאה שהכול נעשה באופן המועיל, בית הדין יכול להישען על כך, ואי אפשר לתבוע.
- השאלה אם ניתן לאכוף פסק דין זה על-פי חוק הבוררות היא משפטית, ויש להיעזר ביעוץ משפטי כדי לקבל תשובה מוסמכת. תשובה זו היא הלכתית בלבד.
- בכל מקרה, העצה הטובה ביותר במצב זה היא לפנות לבית הדין ולבקש פסק דין המנוסח כדין. אם הדבר לא יעלה, תלוי הדבר במציאות, כפי שהצגנו לעיל. אם לא נפסק הדין ודאי שאסור לפנות לבית משפט מחוזי לאישור פסק בורר, גם אם הוא יאשר את תוקף פסק הדין מבחינת חוק הבוררות. ואם נפסק הדין והחיסרון הוא בראיה שבשטר, מותר לפנות לבית המשפט המחוזי לקבלת אישור פסק בורר, למרות שעל-פי דין המסמך פסול⁴.

¹ שו"ע (חוי"מ סי' מו סעי' כט ושי"ך שם).

² (שם סי' יח סעי' א); עיין עוד בתשובות חו"י המובאת בפת"ש (שם סי' יט ס"ק ד), אודות מצב שבו הדיין אומר "איני יודע" כדי שלא יחתך הדין בניגוד לדעתו. יש מקרים שבהם מותר לפעול בדרך זו מלכתחילה ויש מצבים שבהם אסור; וגם על זה נאמר "ויראת מאלוקיך", עיין בפת"ש (שם סי' יח ס"ק ד).

³ עיין פת"ש (שם סי' יט ס"ק ד), ובי"קצות החושן" (שם ס"ק ב).

⁴ נפסק בשו"ע (שם סי' די) שאף על-פי ש"עביד אינוש דינא לנפשיה", אסור ללכת לערכאות במסגרת ההיתר לעשות דין לעצמו. לכן אם לא נפסק הדין, ברור שאסור לפנות לבית המשפט המחוזי שיאכוף דין שלא נפסק. אולם אם נפסק הדין, והחיסרון הוא ראייתי – הדין שונה. ההליך כיום הוא שלאחר שבית דין רבני פסק, הולכים עם פסק הדין לבית משפט מחוזי לאישור פסק הבוררות, ולאחר מכן ניתן לפנות להוצאה לפועל. היה מקום לערער על מנהג זה, ולומר שגם על פנייה זו יש לקבל כתב סירוב; היינו לפנות לבעל הדין לביצוע פסק הדין, ורק אם אינו רוצה לפנות לבית דין שיאשר פנייה לערכאות, שהרי גם בהליכי הגביה של ההוצאה לפועל עולות שאלות שונות לגבי הליכי גבייה, הליכי מכירת נכסים ועוד. ניתן להסביר את הנוהג בשתי דרכים:

א. בעצם כתיבת פסק הדין, מסירתו ומסירת הסכם הבוררות, יש כעין הרשאה לפנייה לערכאות. הסיבה שבתי הדין נוהגים כך היא ככל הנראה על-פי המבואר בשו"ע (שם סי' ב) שבית דין יכול לתקן לצורך שעה שיכופו על-ידי ערכאה שאינה דנה על-פי דין תורה. אין מניעה מלהגיש ראייה שאינה קבילה, כיוון שלבעל הדין ישנה ראייה שמועילה על-פי דין (שני הדיינים שיעידו על פסק הדין), אלא שהוא מביא את הראיה הגרועה – פסק הדין הפסול.

ב. אפשר לומר שבית המשפט המחוזי וההוצאה לפועל מהווים רק את הכלי לביצוע פסק הדין, שכן במקרה זה בית המשפט המחוזי אינו ערכאה שיפוטית, אלא הוא רק בוחן אם בית הדין פעל בהתאם לחוק הבוררות. לפי הסבר זה, ודאי שאין בעיה להציג גם ראייה שאינה קבילה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

**** חדש ****

שו"ת "במראה הבזק" חלק ז' יצא לאור

תשובות לשאלות מרבני הגולה.
השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו.
התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם".
הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך"
תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי
ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לחלקים א'- ז' - שבעה כרכים

350 ₪ במקום 420 ₪

(לחץ לקניה) טל' 02-5371485

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

